

**Krátičká známost národu Slowanského Jána Kollára\***

Peter Podolan

Široké zaujatie a praktické potreby Jána Kollára priviedli i k pedagogickej činnosti. Okrem teoretického samoštúdia v problematike Kollár už ako študent poskytoval „doučovanie“ svojim rovesníkom, neskôr takúto činnosť „inštitucionalizoval“ ako vychovávateľ vo zväčša meštianskych rodinách. Určitý čas strávil ako správca sirotinca a už tu sa ukázalo prepojenie so štruktúrou slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, ktoré potom najviac rozvinul pri činnosti sporejnej zo zriadením a udržiavaním školy založenej pri slovenskom evanjelickom zbore v Pešti. Vrcholom snáh o rozvoj slovenského školstva a vzdelanosti obyvateľstva vôbec bolo zostavenie a vydanie niekoľkých základných učebníc. Na sklonku života mal možnosť načrtnúť plán štruktúry slovenského školstva pre samotného panovníka.<sup>1</sup>

Ján Kollár ako jednu z kapitol (XV.) svojej učebnice *Čítanka anebo Kniha k čítaníj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*<sup>2</sup> (1825) uverejnil svoj vlastný text s názvom „Krátičká známost národu Slowanského“.<sup>3</sup> Tento text je zaujímavý hneď z niekoľkých ohľadov, najmä však kvôli skutočnosti, že predstavuje akýsi syntetický derivát základných znalostí o Slovanoch a slovanskom svete. Dôležitosť, ktorú Kollár mu prikladal je dobre zreteľná, keďže ho majoritne upravil v ďalšom a poslednom vydaní *Čítanky*<sup>4</sup> (1844) ako kapitolu XIII. pod názvom *Krátičká známost národu SLAWJANSKÉHO*<sup>5</sup> a nakoniec ho

\* Štúdia je výstupom projektu „Tvorcovia slovenských dejín“ – VEGA 1/0245/10

<sup>1</sup> Bližšie pozri KARÁSEK, Jozef: *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný*. Praha : Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.

<sup>2</sup> KOLLÁR, Jan. *Čítanka anebo Kniha k Čítaníj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*. Budín : W králowské uniwersické tiskárně, 1825, 236 s. [ďalej iba *Čítanka I*]

<sup>3</sup> *Čítanka I*, s. 202-208, 231. Paradoxne autorstvo tohto textu, možno z taktických dôvodov, nespomína v liste určenému predstavenému jedného zo slovenských evanjelických zborov. List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.* (ed. Ambruš, J.) Martin : Matica slovenská, 1991, s. 52, 255-257. Plné znenie textu pre jeho zaujímavosť, stručnosť a dôvod, že doteraz unikal povšimnutiu v odbornej literatúre, uvádzame v sekcii *Dokumenty*: PODOLAN, Peter (ed). Dve verzie Krátičkej známosti národu Slowanského Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava : Stimul, 2011, s. 84-95. [online] Dostupné na internete: <[http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user\\_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf](http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf)> Okrem exaktnej citácie preto uvádzame edične pridané čísla jednotlivých súborov „otázka – odpoveď“ (napr. [IOT 4]).

<sup>4</sup> KOLLÁR, Ján. *Čítanka anebo kniha k Čítaníj, pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách. Druhé vydání, opravené a prjdawkem uherským a německým rozmnožené*. V Pessti tiskem Trattner-Károlyiho, 1844, 224 s. [ďalej iba *Čítanka II*] Toto vydanie bolo v Časopise českého museum uvedené v zozname nových prác, ktoré vyšli v Uhorsku: „28. Čítánka, kniha pro mládež we školách slowanských, od J. Kollára. Druhé vydání.“ Časopis českého museum, roč. 18, zv. 2, 1844, s. 315. Aj edíciu tejto verzie Kollárovho textu je možné nájsť v sekcii *Dokumenty*: PODOLAN, ref. 3. Označenie blokov „otázka – odpoveď“ je napr. [IIOT 50].

<sup>5</sup> *Čítanka II*, s. 160-174.

v tom istom roku vydal ako samostatnú, hoci rozsahom nevel'kú prácu pod mierne pozmeneným názvom *Kratičká známost Slawjanského národu*.<sup>6</sup>

*Čítanka* nám prezrádza veľa o jej autorovi a zostavovateľovi a zaslúžila by si iste oveľa hlbšiu analýzu, než náš pomerne rámcový pohľad. Už pri letnom nazretí je totiž zrejmé, že nejde o „čítanku“ akú poznáme z prvého stupňa dnešných základných škôl. Vhodnejšie by bolo prirovnať túto prácu k vyspelým čítankám, antológiám zásadných textov, hoci aj v tomto prípade je táto podobnosť skôr formálna. *Čítanka* napriek kompilačnému charakteru obsahuje viacero autorsky pôvodných príspevkov, jej pomerne ucelený charakter ju takto radí medzi učebné texty s vyššou pedagogickou, spoločenskou a mravnou hodnotou. Revolučné použitie viacerých typov abecedy už v prvom vydaní – zaužívaného „švabachu“ vo forme „slovanskej“ a „nemeckej“ abecedy a modernej, len pomaly sa presadzujúcej latinky, malo žiakom napomôcť cvičiť sa v čítaní textov v oboch abecedách.<sup>7</sup> Konečne aj použitý jazyk práce sa vymyká mnohými špecifikami.

Vydanie dielka malo taktiež zabrániť ničeniu náboženských spisov tým, že ich čítajú deti – toto bol jeden z praktických postulátov Kollára s ohľadom na pedagogické práce.<sup>8</sup> Okrem typických žiakov – detí a mládeže mala publikácia aj inú cieľovú skupinu a sekundárnu úlohu povzniesť vedomostnú bázu ľudu.<sup>9</sup> Jeden z najhlavnejších dôvodov

<sup>6</sup> *Kratičká známost Slawjanského národu*. (Výňatek z *Čítanky*.) V Pešti 1844. Tiskem Trattner-Károlyiho V. 8<sup>0</sup>, s. 16. RZ. Túto variantu vydania sme zatiaľ neanalyzovali, uvádza ju RIZNER, Ľudovít V. *Bibliografija písomnictva slovenského*. II., Turč. Sv. Martin : Matica Slovenská 1931, s. 396; podobne ORMIS, Ján V. *Bibliografija Jána Kollára*. Bratislava : 1954, s. 66-67. Túto verziu preložil do chorváčtiny Ivan Kukuljević-Sakcinski a bola vydaná pod názvom *Malo zercalo naroda slawjanskoga*. (Izvadjeno iz slovačke čítanke.) Zagreb : Typ. Dr. Ljudevit Gaj, 1845. Preklad aj pôvodné vydanie (pod názvom *Krátky dejepis národa slovenského*) spomína Gustáv Zechenter-Laskomerský vo svojom cestopise. O preklade hovorí, že do neho boli pridané niektoré chorvátske doplnky. ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír. *Zlomky z denníka cestovateľa po Horvátskej*. In *Orol tatránsky II*, 1846-7, č. 49. Dostupné aj na internete: <[http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1324/Zechenter-Laskomersky\\_Zlomky-z-dennika-cestovateľa-po-Chorvátskej/1](http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1324/Zechenter-Laskomersky_Zlomky-z-dennika-cestovateľa-po-Chorvátskej/1)>

<sup>7</sup> Najmä použitie latinky vyvolalo aj negatívne ohlasy, zvlášť preto, lebo švabach bol považovaný za „slovanské“ písmo. V jednom z prípadov sa Kollár bránil, že väčšina textu je v švabachu, v pomere 159 strán ku 70 (presne 76) stranám. Latinku údajne presadzoval superintendent Adam Lovich, pretože tlač bola o tretinu lacnejšia a písmo „hustejšie“, pre oči lahodnejšie a čitateľnejšie. „Ale robili sme to aj z estetických pohnútok, veď všetky vzdelanejšie národy, ako Francúzi, Angličania a teraz už aj Nemci a Maďari, používajú tieto istotne oveľa krajšie písmená.“ (Slovenský preklad originálneho latinského textu.) List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 52, 255-257. Použitím švabachu (ako tzv. slovenská a tzv. nemecká abeceda) i latinky na rôzne texty sa vyznačujú obe vydania *Čítanky*. Je zaujímavé, že obe vydania *Kratičkej známosti...* boli vysádzané v latinke.

<sup>8</sup> Predmluva. In *Čítanka I*, s. 4. To, že staršie náboženské spisy boli často prvou literatúrou, s ktorou deti pracovali, si Kollár vyskúšal na vlastnej koži. Podobné skúsenosti mala v ranom veku zrejme drvivá väčšina intelektuálov slovenského pôvodu, najmä evanjelického vyznania. Porovnaj aj MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Praha : Mladá fronta, 1999, s. 209.

<sup>9</sup> „...táto kniha ..., je tak zostavená, aby ju mohla čítať a používať nielen mládež na školách, ale aj **Pud** doma, ...“ List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 53, 257. Týkalo sa to aj použitého jazyka – slovakizovanej modernizovanej biblickej češtiny. Viac pozri ref. 18.

Kollár vyjadril v úvode k práci *Wyklad čili Přjmetky a Wysvětliwky ku Slávy dceře*<sup>10</sup> (1832): „Při našem zagisté wychowáwánj, gak domácjm tak školském, neučjme se ani slawským Dějinám a Starotinám, ani slawskému Bágeslowj, ani slawskému Zeměpisu, ani slawské Mluvnici a řeči, tak že nenj diwu, gestli náš národ samému sobě cuzý gest a náhodě zanechán. Proto w našem národu musj býti básnjř spolu i wykladačem, chceli rozumen býti.“<sup>11</sup> Tieto nedostatky vo vzdelaní a povedomí Slovákov a Slovanov vo všeobecnosti sa snažil všetkými možnosťami napraviť.

Ako sme už naznačili, Kollár bol v prípade *Čítanky* najmä editorom už starších textov, hoci nápad vydať učebnicu dostal ešte v roku 1815.<sup>12</sup> Kollár nezabudol niekoľkokrát zdôrazniť, že ide o prvú prácu svojho druhu,<sup>13</sup> ktorá mala pomôcť slovenskému školstvu.<sup>14</sup> Pedagogický úzus doby nutne ovplyvnil obsah diela, určeného širokej vekovej skupine detí a mládeže, dospelým, ale aj ich učiteľom. Práve učitelia sa s obsahom mali oboznámiť ako prví a podľa veku a úrovne vzdelania určiť texty pre konkrétne skupiny žiakov.<sup>15</sup>

Okrem ucelených textov zameraných obyčajne na jednu špecifickú tému (fyziológia, astronómia, biológia, znalosti o remeslách, história, zemepis), ktoré sú tiež delené do subkapitol, v knižke nájdeme aj kapitolu o mravných ponaučeniach (čiastočne aj náboženského charakteru), časť venovanú prísloviám a porekadlám, bájkam a básňam, ďalšiu obsahujúcu praktické informácie ako recepty, rady, ako ošetriť poranenia či liečiť choroby, podobne praktickú matematiku. Kollár do výberu zaradil aj sumár uhorských zákonov,<sup>16</sup> bokom nezostala ani stránka náboženská, kde predstavil v prehľade histórie kresťanstva aj

<sup>10</sup> KOLLÁR, Jan. *Wyklad čili Přjmetky a Wysvětliwky ku Slávy dceře*. Pešť : Trattner-Károli, 1832. Prácu začal spisovať už v roku 1824, základ dokončil v roku 1826 a s následnými úpravami vydal v roku 1832 spolu s novým „úplným“ vydaním *Slávy dcery*. *Tamže*, s. 1; List Jána Kollára Františkovi Palackému z 4. 10. 1826 In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 55-61.

<sup>11</sup> KOLLÁR, ref. 10, s. 1-2.

<sup>12</sup> O príprave textov pre pedagogické dielo pozri KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. a prel. Rosenbaum, K. a Goláň, K.) Bratislava : Tatran, 1972, s. 149. V predhovore *Čítanky* uvádza, že ide o dielko staršie, ktoré malo dozrieť. *Čítanka I*, s. 3, 5-6. Kollár ďalej upravil materiály, ktorými skôr editormi než autormi boli Martin Hamaliar, Bohuslav Tablic, Adam Lovich, Ján Seberíni a Pavol Jozeffy. Lovich a Jozeffy poverili Kollára zredigovaním a vydaním diela. List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 52-54, 256-258. Autorov textov, prípravných materiálov a metodiky môžeme identifikovať v zozname autorom odporúčanej literatúry v prvom vydaní *Čítanky*. V druhom vydaní už tento zoznam neuviedol. Boli to napr. Bohuslav Tablic, Juraj Palkovič, Pavel Michalko, Václav Hanka, Ladislav Bartholomeides, Antonín Marek, Josef Jungmann a i.

<sup>13</sup> Porovnaj List Jána Kollára Piotrovi Ivanovičovi Koeppenovi z 8. 7. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 50, 253; List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 53, 257.

<sup>14</sup> List Jána Kollára Františkovi Palackému z 4. 10. 1826. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 55-56, 259.

<sup>15</sup> Predmluva. *Čítanka I*, s. 4. Druhé vydanie už predhovor vôbec neobsahuje.

<sup>16</sup> Tento počín pripomína snahu Juraja Fándlyho o vydanie zbierky zákonov či vydanie dekrétov cisára Jozefa II. pre širokú slovenskú pospolitosť. Samotný text je výťahom z práce Bohuslava Tablica, ktorý dielko *Kratičká summa práv uherských* vydal ešte v roku 1801. Na rozdiel od snahy Fándlyho, text vo všeobecnosti obsahuje viac materiálu k právam uhorskej šľachty a v menšom ohľade práva či skôr povinnosti poddaných. *Čítanka I*, s. 139-145.

reformáciu a islam. K týmto témam treba priradiť aj poučenie o duši človeka. Záver dielka bol venovaný nácviku prednesu, výslovnosti, pravopisu a pomocným materiálom. Druhé vydanie, napriek určitej redukcii obsahu, bolo na konci obohatené prídavkom maďarského a nemeckého textu.

*Čítanka* tak predstavovala akýsi prierez vedomostnou sumou, súbor potrebných informácií pre žiakov slovanského pôvodu a mala napomôcť národnému i mravnému uvedomeniu.<sup>17</sup> Poňatie práce smeruje k istému ohraničeniu habsburskou monarchiou a lokalizáciou sa vzťahuje bližšie k Uhorsku a teda slovenskému publiku.<sup>18</sup> Naviazanie na uhorské reálie je vlastne veľmi skromné (iba jedna kapitola – zemepisný prehľad Uhorského kráľovstva), jazykové spracovanie umožnilo prácu predávať aj v českých krajinách.<sup>19</sup> Naopak využitie pre ostatné slovanské národy v Uhorsku je diskutabilné, napriek tomu bol podľa Kollára predaj dielka veľmi úspešný.<sup>20</sup>

<sup>17</sup> „...táto kniha obsahuje ozajstný užitočný materiál...“ List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 53, 257.

<sup>18</sup> Výraz slovanský z názvu diela by sme v tomto mohli nahradiť výrazom slovenský, čo dokazuje Kollárovo vymedzenie látky – bližšie sa venuje Habsburskej monarchii, opisuje zemepis Uhorského kráľovstva, dokonca konkrétne odkazuje na Slovákov. Okrem toho jazykové poňatie textov bolo v praxi (v Uhorsku) vhodné iba pre slovenskú mládež. Pojem slovanský je teda azda nie nadradeným pojmom, ale rozširujúcim – Slováci sú súčasťou slovanského celku. Je zrejme že aj tu pôsobilo Kollárovo všeslovanské vedomie. Domnievame sa, keďže práca vznikla na popud kruhu predstaviteľov slovenskej evanjelickej obce, že jej zameranie na slovenské publikum bolo primárne. O tom svedčí aj použitý jazyk – Dobrovským modernizovaná biblická čeština s početnými slovákizmami, teda upravený „bratský pravopis“. Kollár použítie tejto verzie jazyka bránil s tým, že „...sme si v tejto knihe zámerne a úmyselne snažili zachovávať **stred** medzi nevzdelanou ľudovou a kultivovanou biblickou rečou, aby tu nenastal skok, ale prechod od nízkeho k vysokému.“ List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 53, 257; porovnaj *Přídavek. Neyhlavnějšj pravidla česko-slowenské Prawopjsebnosti. Čítanka I.*, s. 229-131. Tento manuál k použitej jazykovej norme Kollár uviedol iba v prvom vydaní práce. Pozri aj ref. 28.

<sup>19</sup> V skutočnosti predaj *Čítanky* v českých krajinách od počiatku sprevádzali problémy a príliš sa nevydaril. Spočiatku vyzeral nádejne, hoci problémy so zásielkami už existovali: „*Co se týká Čítanky, tedy vědětí račte, že Neureutter nedostal nic než pouhých 12 výtisků na pěkném papíru, a rádby ovšem více měl, protože se po ní ptáno. Komu ste tedy exempláře dali, ten za ně stůg.*“ List Josefa Jungmanna Jánovi Kollárovi z 4. 1. 1827. Fond Ján Kollár. Literární archiv Památníku národního písemnictví (ďalej LA PNP). 120 exemplárov (za 110 zlatých) poslaných do Prahy knihkupcovi Martinovi Budislavovi Neureutterovi sa po ceste stratilo. Pozri List Vukovi Staňanovičovi Karadžičovi z 28. 4. 1828 a list Todorovi Dimitrijovi Tirkovi z 28. 4. 1828. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 68-69, 266-267. Knihy sa nakoniec s oneskorením do Prahy dostali, ale odozva bola slabá a knihkupec žiadal od Kollára ešte doplatok. Kameňom úrazu však bola skutočnosť, že si exempláre ponechal a Kollárovi na oplátku poslal iné tituly, ale iba v malom počte. Kollár nebol spokojný a chcel sa dokonca brániť súdne, nakoniec ale záležitosť nechal tak. „*Od toho času předsevzal sem sobě knihy raději do Dunaje metati, nežli pražským knihkupcům do commissie dáti.*“ Zmienené predsavzatie samozrejme nesplnil. List J. Kollára Františkovi Palackému z 5. 8. 1830. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 101. Knihkupec bol však v záležitosti čiastočne nevinne – napriek snahe mu totiž zostalo 75 exemplárov, „*od českých protestantů toliko 3 exempláře koupeno*“ a „*ostatní exempláře vše mezi duchovenstvo katolické posud bráno, kterým ovšem článek o víře protimyslný*“. List Josefa Jungmanna Jánovi Kollárovi z 22. 3. 1829. Citované podľa Jána Ambruša. *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 301-302.

<sup>20</sup> Celkový náklad prvého vydania bol 4000 kusov, pričom tlač financovala evanjelická obec s tým, že okrem 500 zlatých od Adama Lovicha bol zvyšok potrebnej sumy vypožičaný od mecenášov (Alexander Prónay 500, Ladislav Podmanitzký 600 a Miklós Földváry 300). Cena exempláru bola 1 zlatý viedenskej meny. Kollár sa jednak kvôli návratnosti, jednak kvôli skutočnosti, že zisk bol venovaný na slovenskú školu v Pešti, usiloval, aby jednotlivé slovenské evanjelické zbory nakúpili, resp. rozpredali čo najväčší počet. (Např. Matúš Blaho v liptovskom senioráte rozpredal 600 kusov.) List Jána Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy*

Zrejme kvôli odlišnostiam v prístupe jednotlivých príspevkov a ich autorov k nacionálnej problematike je v diele z ideologického hľadiska prítomných niekoľko elementov: lojálny prohabsburský, nevýrazný až potlačený vlastenecký prouhorský a konečne pre nás najzaujímavejší slovanský.

Široká koncepcia práce skloňuje niekoľkokrát aj slovo história. Ide o okruhy biológie, náboženstva, mravných ponaučení,<sup>21</sup> či vláduceho panovníckeho rodu. Najviac historiografickej faktografie k slovanskému rámcu obsahuje práve *Krátičká známost národu slovanského*. Táto kapitola sa nachádza v oboch vydaniach *Čítanky*, pravda s iným číslom a pod mierne pozmeneným názvom. Rozdiely vo vydaniach sú však neprehliadnuteľné. Obe verzie boli vysádzané v latinke. Vizuálne došlo iba k zmene veľkosti fontov,<sup>22</sup> zrejme kvôli úspore papiera, pretože pri takmer rovnakom rozmere stránky sa rozsah textu druhého vydania skoro zdvojnásobil (z 29 súborov otázok na 57). Zreteľné rozdiely je možné postrehnúť aj pri jazyku oboch verzíí.

Kapitola je vo všeobecnosti zameraná na obraz súdobého slovanského sveta i jeho minulosti. Obsahuje však i akýsi slovanský manuál pre nacionálne úvahy mládeže či dospelých. Tomu zodpovedá dialógová forma otázka – odpoveď, ktorá sa nevymyká súdobému pedagogickému štýlu, teda katechizmu.<sup>23</sup> Pevne dané otázky a odpovede sa žiaci

*Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 52, 257-258. Do českých krajín bolo expedovaných 120 resp. 100 kusov, väčšinu sa ale nepodarilo predať (bližšie pozri ref. 19). O slabom odbyte knihy, kvôli ktorému mala byť údajne znížená aj cena, referoval Juraj Palkovič a ilustroval tým nezaujem o slovenskú literatúru vo všeobecnosti. (Tatránka, 1832, I, 1, s. 44.). Kollár túto kritiku odmietal a uviedol, že z celkového nákladu 4000 sa predalo vyše 3000 kusov, čo podľa neho predstavovalo veľký úspech – „*Která kniha v Uhřích kdy větší odbyt měla.*“ Na jednej strane v liste veľmi tvrdo osobne útočil na Palkoviča, jeho tvrdenie o znížení ceny kvôli odbytu považoval za lož, na druhej strane sám hovoril, že „...*lakomec Palkovič arci jiného vzněšenejšího cíle snížení ceny ani chápat nemůže!*“ Znamená to, že Palkovič mal pravdepodobne aspoň čiastočne pravdu. List Jána Kollára Františkovi Palackému z 12. 6. 1832. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 115, 316. Exempláre *Čítanky* rozposielal priateľom a inštitúciám v súbore svojho diela ešte dlho po jeho vydaní. Napr. List Jána Kollára Piotrovi Ivanovičovi Koeppenovi z 8. 7. 1825. *Tamže*, s. 253; List Jána Kollára Františkovi Cyrilovi Kampelíkovi z 29. 4. 1832. *Tamže*, s. 113; List Jána Kollára Adamovi Junoszovi Rościszewskému z 10. 8. 1837. *Tamže*, s. 176; List Jána Kollára Lužickosrbskej spoločnosti v Budišine z 22. 5. 1839. *Tamže*, s. 201.

<sup>21</sup> Ide o podkapitolu „*Světské národní historie*“ v rámci „mravných ponaučení“. Obsahuje niekoľko krátkych príbehov, ktoré reprezentujú určitú, zväčša dobrú vlastnosť. Táto je prezentovaná na osobách slovanskej národnosti, zväčša panovníkoch slovanských krajín (napr. knieža Lazar, Oľga, Peter I, Kazimír II., Jan Žižka, Karol IV., zrejme pre „kladný“ prístup k Slovanom aj Mária Terézia a Jozef II.) *Čítanka I.*, s. 85-90. Porovnaj Kollárov prístup aplikovania slovanských národných prvkov – List Jána Kollára Jánovi Kutlíkovi z 20. 8. 1833. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 131.

<sup>22</sup> V prvom vydaní je napr. menšie písmo otázky a väčšie pri odpovedi, v druhom vydaní je to naopak.

<sup>23</sup> Porovnaj španielsky *Občanský katechismus* (1808) z obdobia napoleonských vojen. SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha : Lidové noviny, 2003, s. 179. Formu katechizmu majú aj niektoré ďalšie texty v oboch vydaniach *Čítanky*: Poučení o duši člověka (*Čítanka I.*, s. 185-191; *Čítanka II.*, s. 143-149.); Pravidla mravopověstnosti (*Čítanka I.*, s. 192-201; *Čítanka II.*, s. 150-159.); maďarský prídavok v druhom vydaní (*Čítanka II.*, s. 195-216.). Súčasne však boli aspoň časti viacerých kapitol písané formou dialógu (učiteľ – žiak, žiak – žiak): O člověku (*Čítanka I.*, s. 7-15; *Čítanka II.*, s. 3-11.); O slunci, měsíci, zemi, vodě a povětrí (*Čítanka I.*, s. 16-29; *Čítanka II.*, s. 12-25.); Historie přírody (*Čítanka I.*, s. 30-52; *Čítanka II.*, s. 26-48.); O živosti... (*Čítanka I.*, s. 53-58; *Čítanka II.*, s. 49-54.); O všelijakých spisech a psanjch (*Čítanka I.*, s. 100-101.); O rátání anebo počtování (*Čítanka I.*, s. 118-126.). Gabriel Machula nesúhlasil ani s týmto „sokratickým“ spôsobom

mali pravdepodobne naučiť naspamäť. Kollár si určite želal, aby sa tieto informácie zakorenili už u detí v školskom veku a vytvorili základ národnej – slovanskej hrdosti. Jednoduchosťou prístupu sa na tento účel hodila skôr prvá verzia textu. Druhá ponúka oveľa hlbší a zložitejší prístup, v niektorých častiach aj štylistickou formou náročný na memorovanie.

Vydania sa pritom od seba líšia aj štruktúrou pedagogického zámeru – v prvom sú bloky otázka – odpoveď pomerne samostatné a previazanie dvoch takýchto súborov sa vyskytlo iba v jedinom prípade.<sup>24</sup> Naproti tomu druhé vydanie prináša reťazenie blokov takým spôsobom, že najmä v prípade doplnených súborov ide vlastne o rozdelenie pomerne náročného odborného textu pomocnými otázkami. Odlišnosti nájdeme aj v obsahu jednotlivých blokov, hoci majú v niekoľkých prípadoch takmer rovnaký názov. Treba zdôrazniť, že v prvom vydaní Kollár starostlivo rozvíja vedomostnú špirálu vysvetľovaním základných pojmov,<sup>25</sup> v druhom vydaní naopak začína prakticky in medias res a pojmy už nedefinuje.<sup>26</sup> Nové vydanie pritom sleduje inú líniu výkladu a tak nejde iba o kvantitatívne rozšírenie textu, hoci základné témy zostali zachované, ale o celkovo nové poňatie s novým usporiadaním blokov, pričom boli narušené skupiny vytvorené v prvom vydaní. Zjednodušene možno povedať, že kým v prvom vydaní boli v rámci tém podávané súdobé informácie spolu s tými z minulosti, v druhom vydaní bola štruktúra zmenená tak, že najprv spracováva informácie o minulosti v rámci všetkých tém a potom sa podobným spôsobom prenáša do súčasnosti 19. storočia.

Na tomto mieste sa budeme najprv venovať analýze obsahu prvej verzie textu. V nej, ako sme už spomenuli vyššie, v prehľadnej štruktúre Kollár načrtol jednotlivé kapitoly slovanskej problematiky.

Pristaviť sa však musíme už pri samotnom názve, pri ktorom sa Kollár zrejme dal ovplyvniť názvami iných podobných prác<sup>27</sup> a termíne „slovanský“ – na rozdiel od termínu

objasňovania poznatkov v dialógoch, k čomu sa Kollár vyjadril iba z uhla problémov, ktoré spôsobilo množstvo pôvodných editorov a autorov textu, teda „rozdielny štýl a rozdielna sokratická metóda“. List Kollára Gabrielovi Machulovi z 29. 12. 1825. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 53, 257.

<sup>24</sup> Išlo o prípad dodatočne vloženého bloku [IOT 7a], ktorého umiestnenie Kollár presne popísal v časti textu určeného na „errata“ a ďalšie usmernenia už po vytlačení hlavného textu práce. Samozrejme týmto previazaním myslíme skôr akoby pokračovanie obsahu textu; nie zoradenie blokov do tematických skupín.

<sup>25</sup> Napr. čo je to národ, že Slováci sú Slovania a pod.

<sup>26</sup> Aj tu je však zreteľné isté logické usporiadanie; začína od oboznámenia s „väčším“ celkom – indoeurópskou jazykovou rodinou (teda od všeobecného, väčšieho ku konkrétnemu, menšiemu).

<sup>27</sup> Išlo jednak o príspevky *Čítanky*, resp. ich zdroje, dielka Ladislava Bartholomeidesa (*Kratičká Hystorie přirozenj...*, 1798), Bohuslava Tablica (*Kratičká summa práv uherských*, 1801; *Kratička Dyetetyka...*, 1819) či Juraja Palkoviča (*Známost vlasti*, 1804) a i.

v názve celej učebnice, skôr vo význame „slovenský“, v prípade *Krátičkej známosti* treba prídavné meno jednoznačne chápať vo význame „slovanský“.<sup>28</sup>

Čisto „jazyková“ definícia národa, ktorú Kollár uvádza na začiatku, odráža najviac názory J. Jungmanna a J. G. Herdera. Kollárova paralela slovanského národa s nemeckým je v takto priamej podobe zriedkavá;<sup>29</sup> Kollár ju v neskorších dielach nahrádza paralelou gréckou.<sup>30</sup> Definícia sa rámcovo odlišuje od vôbec prvej, ktorú uviedol v kázni *O dobrých vlastnostiach národa slovanského* (1822),<sup>31</sup> kde okrem dobovo protežovanej kategórie jazyka medzi atribútmi národa nájdeme i súvisiace črty ako mravy, obyčaje, povahu či kultúru, ktoré definície posúvajú do vzťahu s antickým – gréckym poňatím.<sup>32</sup>

Definícia v samom úvode naznačuje pedagogický zámer vysvetliť pojem v stručnej základnej podobe, hoci je celý text ako sme už vyššie zmienili akýmsi zhutneným obrazom slovanského národa, presnejšie predstavením veľkého slovanského univerza pre slovenských žiakov.

Slovákov náš autor so samozrejmosťou priradzuje k slovanskému národu.<sup>33</sup> Zdôrazňuje „veľkosť“<sup>34</sup> Slovanov (geograficky aj početne), jeden z ich typických atribútov a to i v habsburskej monarchii, považuje ich za najväčší národ Európy. Okrem Európy sa ich osídlenie malo rozprestierať aj v Ázii a Amerike.<sup>35</sup> Prístup a porovnanie veľkosti je jeden

<sup>28</sup> Dôkazom je zreteľná diferenciácia v názvoch v druhom vydaní, kde v názve učebnice už vystupuje „slovenský“ zjavne v dnešnom význame a adjektívum „slavjanský“ zase predstavuje Kollárom protežovanú formu slova v jasnom význame slovanský. Názvy porovnaj v úvodnej časti tejto štúdie, k názvu učebnice pozri aj ref. 18.

<sup>29</sup> [IOT 1] *Čítanka I*, s. 202. Slovanskí vlastenci sa často snažili svoju inšpiráciu nemeckými vzormi zakryť, nie kvôli ideológii týchto vzorov, ale najmä kvôli nacionálnemu súboju, ktorý v stredoeurópskom priestore s Nemcami zvädzali najmä Česi. Nemci ako celok (Germáni) boli v Európe súčasne jedinou skutočnou protiváhou Slovanov vo forme tzv. veľkých národov. Napriek jasnej inšpirácii však boli často myšlienky paralelne dopracované k pôvodným poňatiam, ktoré predčili svoje vzory.

<sup>30</sup> Najprepracovanejšie je antická paralela vykreslená v Kollárovej rozprave *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa*. (1836). Detailnejšie pozri PODOLAN, Peter. Generácia Všeslávie a jej koncepcia národa. In *Studia Academica Slovaca 38*, Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 239-254.

<sup>31</sup> KOLLÁR, Ján. O dobrých vlastnostiach národa slovanského. In KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. a prel. Rosenbaum, K. a Goláň, K.) Bratislava : Tatran, 1972, s. 219.

<sup>32</sup> Zdrojom by mohla byť predovšetkým klasická definícia Herodota a jej kategórie (pôvod, jazyk, kult/náboženstvo, mravy/spôsob života). Kollár sám však úlohu náboženstva vnímal úplne iným spôsobom. Pozri ref. 49.

<sup>33</sup> [IOT 2] *Čítanka I*, s. 202.

<sup>34</sup> „Veľkosť“, teda rozľahlosť (osídlenia) a početnosť patrila k základným atribútom Slovanov. Kollár ju väčšinou požíval „automaticky“, teda bez výkladu, pretože išlo o dobovú i historickú skutočnosť. Porovnaj kázeň *O dobrých vlastnostiach národa slovanského* (KOLLÁR, ref. 31), oboznamovaniu s veľkosťou a silou Slovanov venoval priestor i v ďalších prácach. Okrem zemepisného a etnografického aspektu treba vidieť súvislosť s predstavením ohromného slovanského sveta aj pri vydaní práce *Slovanský národopis* (1842) Pavlom Jozefom Šafárikom.

<sup>35</sup> Ide o obraz súdobého slovanského sveta. Slovanské osídlenie Ameriky sa týka ruského územia na Aljaške. [IOT 2, 3, 4] *Čítanka I*, s. 202.

z najjednoduchších a najzákladnejších princípov ľudského vnímania.<sup>36</sup> Pri uvedených číslach, 50-60 miliónov Slovanov predstavuje pre Kollára „takmer“ desatinu svetovej populácie (800-900 miliónov), v habsburskej monarchii mali tvoriť viac ako dve tretiny obyvateľstva (sic!).<sup>37</sup>

V nasledujúcej skupine otázok a odpovedí sa Kollár venuje všetkým základným historiografickým problémom – pôvodu Slovanov, zvlášť podrobne výkladu ich mena, ich typickým vlastnostiam, náboženstvu a jazyku.

Kolísku Slovanov, oblasť kam Slovania prišli kedysi z Ázie, kladie Kollár tak do Podunajska pod Tatry,<sup>38</sup> k Dnepru a Volge, vlastne na územie medzi Baltským a Adriatickým morom.<sup>39</sup>

Vymenovaním historických mien Slovanov ukazuje Kollár svoju znalosť diela Jordanesa a Prokopia.<sup>40</sup> Tento prehľad mapuje mená, ktorými Slovanov nazvali cudzinci. V samostatnej otázke sa venuje etymológii etnonyma, ktoré používali sami Slovania. Najviac ho zaujala otázka vyvodenia jeho pôvodu – uvádza výklad od „slova“, no prikláňa sa k odvodeniu od „sláva“, čo obšírne vysvetľuje v celom ďalšom súbore otázka – odpoveď.<sup>41</sup>

<sup>36</sup> Treba zmieniť príťažlivosť „veľkosti“ v dnešnej marketingovej politike a reklame. Podobne Pavol Jozef Šafárik okrem opisu veľkého slovanského sveta túto skutočnosť i vizualizoval priloženou mapou. Pozri ref. 81.

<sup>37</sup> [IOT 3, 4] *Čítanka I*, s. 202. Nepodarilo sa nám zistiť všetky zdroje zmienených údajov o počte obyvateľstva. Počet Slovanov však korešponduje s celkovým súčtom jednotlivých slovanských kmeňov [IOT 19]. Jedným z prameňov určite boli diela Augusta Ludwiga Schläzera, ďalšími zdrojmi by mohli byť články Jána Čaploviča. Porovnaj List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 21. 1. 1824. Fond Ján Kollár, LA PNP. V ňom sa na Kollára obracia s otázkou o počte Slovákov, Rusínov a Slovincov a naznačuje možný zdroj informácií. „3. *Kolik se asi počtá v Uhřích Slowáků? Kolik ewangelických, a kolik katoljků? — Čaplovičových spisů nemám - v Tudományos gyűjtemény (1820? - 21? či 22?) prý to všecko stogj. — Jestli wjce Slowáků než 1 758 000 a — mezi téma ewangeljků 466,000? — ... 7. Wyšlali Čaplowičowa knjžka „Miniaturgemälde von Ungarn“ u Hartlebena. Mně Hartleben min. roku psal, že prý do měs. Zářj wygde.*“ Kollár sa teda s potrebnými informáciami mohol zoznámiť aj pri ich vyhľadávaní pre Šafárika, hoci *Gemälde von Ungarn* vyšli až v roku 1829.

<sup>38</sup> V tejto verzii nebolo možné identifikovať či mal na mysli Tatry v dnešnom chápaní, alebo Tatry vo význame Karpaty. Podľa upresnenia v inej otázke druhého vydania ale išlo určite o samotné Tatry. [IOT 49] *Čítanka II*, s. 171.

<sup>39</sup> [IOT 5] *Čítanka I*, s. 203. Túto lokalizáciu prevzal z kroniky Nestora, pravdepodobne aj z diela Augusta Ludwiga Schläzera (o. i. editor Nestorovho letopisu), hoci mohol poznať i názory Josefa Dobrovského. Nie je nezaujímavé, že obe kľúčové polohy vo svojich nosných historiografických prácach – *Dejiny slovanskej reči a literatúry* (1826), *Slovanské starožitnosti* (1837) obdobne použil aj Pavol Jozef Šafárik.

<sup>40</sup> [IOT 6] *Čítanka I*, s. 203. K faktografii týchto diel sa mohol dostať i sprostredkované cez diela vyššie uvedených autorov. Išlo o mená Sarmati, Spori, Wendi či Winidi, Anti, Slavíni a Slavi alebo Slavovia. Meno Sarmati však môže pochádzať i z diel staršej uhorskej historiografie.

<sup>41</sup> [IOT 7, 7a] *Čítanka I*, s. 203, 231. Kollár zostal tejto koncepcii výkladu verný v celom svojom diele. Na tomto mieste, s ohľadom, že ide o knižku určenú predovšetkým pre mládež, sa nechal možno až príliš strhnúť odborným dôvodením. Časť s výkladom pritom do textu zaradil až dodatočne. Uvedená vsuvka jasne definuje počiatky preferovania pomenovania Slovanov u Kollára, ktoré potom rozvinul v celej monografii: KOLLÁR, Ján. *Sláva Bohyně a původ gména Slawuw čili Slawjanuw w listech k welectenému příteli panu P. J. Šafarjkovi od Jana Kollára s přjdwky srownalost indického a slawského žiwota, řeči a bájeslowj ukazugcjmi*. Pešť : 1839.



Charakter Slovanov plne zodpovedá herderovskému poňatiu<sup>42</sup> a ich charakteropisu podanému v kázni *O dobrých vlastnostiach národu slovanského*, zobrazuje ich ako pokojamilovný, nábožný a pracovitý ľud, obľubujúci hudbu a spev.<sup>43</sup>

Náboženskej otázke náš autor venoval pomerne veľa priestoru, najprv mapuje podľa neho najstaršie náboženstvo či skôr modlárstvo,<sup>44</sup> ďalej napriek jednoznačnému „pohanskému“ charakteru menuje i významnejších slovanských bohov a bohyne.<sup>45</sup> Následne rozpracováva problematiku okolo adaptácie kresťanstva u Slovanov. Identicky ako v *Dobrych vlastnostiach...* podľa neho Slovania prijali kresťanstvo dobrovoľne a sami pozvali solúnskych bratov Konštantína a Metoda.<sup>46</sup> Tento aspekt ešte posilňuje svedectvom Nestora o radoch Slovanov z preloženia Písma svätého do slovanského jazyka.<sup>47</sup> Zdôrazňuje aj skutočnosť, že Maďari prijali kresťanstvo od Slovanov, že to bol Slovan – sv. Vojtech, kto pokrstil uhorského kráľa Štefana (I.).<sup>48</sup> Na záver bloku vykresľuje vlastne súdobé konfesijné a náboženské rozloženie Slovanov, i fakt, že Slovania sú aj vyznávačmi islamu.<sup>49</sup>

<sup>42</sup> Najmä 4. kapitola 16. knihy (4. diel) práce HERDER, Johann Gottfried. *Ideen zur Philosophie der Menschheit*. Riga; Leipzig : 1784-1791; známe sú aj početné preklady kľúčovej kapitoly do slovanských jazykov.

<sup>43</sup> [IOT 9] *Čítanka I*, s. 203. Porovnaj dvojkázeň: KOLLÁR, ref. 31, s. 217-240; tiež jej derivát podaný Pavlom Jozefom Šafárikom (1826). ŠAFÁRIK, Pavel Jozef. *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. (ed. Rosenbaum, K.) Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 86-92. Fyzické i mentálne vlastnosti Kollár ďalej opisoval v *Slávy dcere*, ďalších kázňach a v istej miere skoro v každom svojom diele.

<sup>44</sup> [IOT 10] *Čítanka I*, s. 203. Kollár tu znovu zúročil svoje informácie o kulte polabských Slovanov a znalosť diela Adama Brémskeho, Saxa Grammatica, Helmolda, Thietmara. Porovnaj KOLLÁR, ref. 12, s. 170-171; KOLLÁR, ref. 31, s. 220-221; zmienky o starých kultoch tiež KOLLÁR, Ján. *Sláva Bohyně...*, ref. 41; podobne viac mytologicky KOLLÁR, Jan. *Staroitalia slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a literatuře nejdávnejších vlaských a sousedních kmenů, ze kterých je zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*. Vídeň : 1853.

<sup>45</sup> [IOT 10, 11, 12] *Čítanka I*, s. 203-204. Ide o nasledujúce božstvá: Perún, Svantovít, Prove/Prono, Radegast, Bělboh, Černoboh, Lada, Morena, Živa. Ukazuje dobré znalosti slovanskej mytológie a diel Helmolda a Thietmara (Prove, Svantovít, Radegast). Použití mohol aj diela o slovanskej mytológii od Johanna Görresa, Josefa Dobrovského, Andreja Sergejeviča Kajsarova a i. Porovnaj výskyt týchto božstiev v *Slávy dcere*, zvlášť v „úplnom“ vydaní. Napr. Perún – Predspev; I, 7, 16. KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. (1824) KOLLÁR, Jan. *Básně*. (ed. Otruba, M. – Víšková, J.) Praha 1981, s. 22, 33, 42. (ďalej iba **Slávy dcera [1824]**); Svantovít – II, 67. *Tamže*, s. 95; Lada – I, 1, 15, 21, 41; II, 63. *Tamže*, s. 27, 41, 47, 67, 91; Perún III, 297. KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. (1852) In KOLLÁR, Ján. *Dielo I. Básne*. (ed. Kraus, C.) Bratislava : Tatran, 2001, s. 190. (ďalej iba **Slávy dcera [1852]**); Radegast – I, 116; II, 194, 195. *Tamže*, s. 97, 137, 138; Svantovít – II, 176, 182, 187. *Tamže*, s. 128, 131, 133, Bělboh – I, 17. *Tamže*, s. 48; Lada – I, 102; II, 141, 179, 214, 240. *Tamže*, s. 90, 110, 129, 147, 161.

<sup>46</sup> [IOT 13, 14, 15] *Čítanka I*, s. 204. *Slávy dcera* [1852] II, 210, s. 145.

<sup>47</sup> [IOT 15] *Čítanka I*, s. 204. Edíciu Nestorovho letopisu od A. L. Schlözera so záujmom čítal a v diele si určité pasáže poznačil ešte v roku 1822. List Jána Kollára Františkovi Palackému z 14. 8. 1822. In *Listy Jána Kollára I.*, ref. 3, s. 34.

<sup>48</sup> [IOT 16] *Čítanka I*, s. 204; obdobne porovnaj *Slávy dcera* [1852] III, 294, s. 188.

<sup>49</sup> [IOT 17] *Čítanka I*, s. 205. Okrem pravoslávneho, rímskokatolíckeho a reformovaného kresťanského vierovyznania i islam. Hoci tu ide o stručné konštatovanie, treba za ním vidieť Kollárovu jednotiacu snahu, prekračujúcu náboženský partikularizmus.

V jazykovom okruhu Kollár uvádza, že Slovania mali kedysi jednu reč, ktorá sa rozdelila, pričom venuje pozornosť všetkým hlavným dialektom a konkretizuje i súdobé slovanské osídlenie aj s údajmi o ich počte.<sup>50</sup>

Plynulo prechádza otázku osídlenia Slovanov v Európe, poukazuje na historické osídlenie Slovanov v nemeckom prostredí, kde menuje jednotlivé kmene, ktoré však Nemci „ne bez násili“ ponemčili.<sup>51</sup> Starých Prusov, Litovcov, Rumunov, Bulharov, Albáncov pokladá za národy pomiešané so Slovanmi; pozná aj slovanské osady na Peloponéze.<sup>52</sup>

Obraz slovanského sveta načrtáva opismi slávnych miest, riek, pohorí a osobností, pričom je zreteľná snaha o priradenie minulosti k súdobému stavu. Menuje napríklad slávne „historické“ mestá ako Arkona, Vineta, Retra, Novgorod, Kyjev a i. a následne hlavné mestá jednotlivých slovanských národov.<sup>53</sup> Súčasne tak buduje akúsi sústavu slovanských symbolov, čo je zrejme pri geografických medzníkoch akými sú rieky a pohoria.<sup>54</sup> Pohoria zdôrazňoval i kvôli téze J. G. Herdera o pohoriach ako kolískach národov.<sup>55</sup>

Súbor slávnych osobností opäť tvorí bázu, vzorkovnicu úspešných osobností,<sup>56</sup> načrtáva dobovo najprestížnejšie okruhy: bojovníkov – vojvodov, učencov a duchovných. Zvláštnu kategóriu tvoria ženy, čo znamená, že neobchádzal ani „genderovú“ problematiku.<sup>57</sup> Tento panteón neskôr výrazne zmapoval v „úplnom“ vydaní *Slávy dcery* (1832), keď pre osobnosti s pozitívnym vplyvom na Slovanov vytvoril celý samostatný spev, či skôr „slovanské nebo“.

Okrem zdôraznenia, že aj v minulosti mali Slovania svoju aristokraciu – vypisuje jej tituly, vymenúva aj doposiaľ žijúce významné pôvodom slovanské šľachtické rody.<sup>58</sup>

<sup>50</sup> [IOT 18, 19] *Čítanka I*, s. 205.

<sup>51</sup> [IOT 20] *Čítanka I*, s. 205-206.

<sup>52</sup> [IOT 21] *Čítanka I*, s. 206.

<sup>53</sup> [IOT 22, 23] *Čítanka I*, s. 206. O mestách Retra, Wineta a Wolin dokonca do *Čítanky* vložil medailóny. *Čítanka II*, s. 76,77. S mestami sa stretávame aj v *Slávy dcere*, vo vydaní z roku 1824, ako aj v ďalších rozšírených vydaniach. Arkona – II, 51. *Slávy dcera* [1824], s. 79; Retra – I, 17; II, 194, 195, 196. *Slávy dcera* [1852], s. 48, 137-138; Vineta – I, 17; II, 171. *Tamže*, s. 48, 125; Arkona – II, 176. *Tamže*, s. 128; Stargrad – II, 202. *Tamže*, s. 141.

<sup>54</sup> [IOT 24, 25] *Čítanka I*, s. 207. Rieky: Volga, Neva, Visla, Labe, Vltava, Dunaj, Tisa, Sáva, Dráva a i. Porovnaj Labe, Visla, Volga, Neva, Dunaj – III, 121. *Slávy dcera* [1824], s. 151; Pohoria: Ural, Tatry, Krkonoše, Šumava a i.

<sup>55</sup> Pozri PYNSENT, Robert, B. „Slávy Herder.“ In *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe.* (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4], Bratislava : 2006, s. 19.

<sup>56</sup> [IOT 26, 27] *Čítanka I*, s. 207-208.

<sup>57</sup> [IOT 27] *Čítanka I*, s. 207-208. Bojovníci: Lauritas, Samo, Svätopluk a i; učenci: Mikuláš Koperník, Nestor, Václav Hájek; Nikolaj Karamzin, Josef Dobrovský, Anton Bernolák, Matej Bel a i; duchovní: sv. Vojtech, Jan Hus, Jan Nepomucký a i; ženy: Libuša, Vlasta, Drahomíra, Eudmila, Božena, Tuga a Buga, Vanda a i. Slávne ženy Kollár menuje pravdepodobne podľa kroniky Václava Hájka z Libočan, spisu Konštantína Porfyrogeneta (Tuga a Buga – 2 sestry, ktoré viedli Chorvátov do vlasti) a kroniky Vincenta Kadlubka (Vanda, dcéra Kraka, zakladateľka Krakova).

<sup>58</sup> [IOT 8, 28] *Čítanka I*, s. 203, 208.

Informácie o slovanskej šľachte nepodáva na jednom mieste, primárnu informáciu uvádza v [IOT 8] vlastne na prvom mieste po charakteristike etnonyma Slovanov a súčasne zdôrazňuje na čestnom poslednom mieste ako akýsi zlatý klinec. Existencia slovanskej šľachty bola totiž spojená s možnosťou politickej prezentácie a slovanského sebaurčenia a s jej úlohou sa počítalo i pri predstavách o samostatnom štáte všetkých Slovanov.<sup>59</sup>

Prvé vydanie predstavilo témy v stručnej podobe pre žiakov i prostý ľud. Obdobný obsah potom Kollár cizeloval vo svojej básnickej skladbe *Slávy dcera* vo veršovanej podobe – táto verzia bola určená pre slovenskú (slovanskú) duchovnú elitu, i za cenu, že niektoré pojmy, osobnosti, príbehy musel Kollár vysvetliť v oddelenej špecializovanej práci. V prvom vydaní *Krátičkej známosti...* je tiež dobre zreteľná kvalita Kollárových poznatkov z histórie – staval na základe, ktorý ovládal ešte v časoch svojho univerzitného štúdia a pomaly obraz slovanskej minulosti ďalej dopĺňal. Istým „vedeckým“ vrcholom bolo trochu paradoxne vydanie diela *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře* v roku 1832, neskoršie Kollárovo vedecké práce totiž až príliš podliehali jeho špecifickým náhľadom. Faktom zostáva, že tematické nastavenie zostavy *Krátičkej známosti...* sa opakuje aj v nasledujúcom vydaní, pričom hoci niektoré súbory katechizmu boli nahradené, iné presunuté či pozmenené, ale celková koncepcia prierezu slovanským svetom, dejinami a životom, zostala zachovaná.

Keďže druhé vydanie na prvý pohľad pôsobí odlišne, je potrebné vymedziť vyššie zmienené zmeny. Najprv zhrnieme súbory, ktoré boli úplne vypustené: týka sa to úvodnej definície národa [IOT 1] a deklarácie príslušnosti Slovákov k Slovanom [IOT 2].<sup>60</sup> Takmer identické sú bloky [IOT 3] a [IIOT 10], s rozdielom, že v prvom vydaní Kollár uvádza celkový počet Slovanov 50-60 miliónov, v druhom 80 miliónov;<sup>61</sup> v prípade blokov [IOT 4] a [IIOT 46] novšie vydanie koriguje pomer slovanského obyvateľstva habsburskej monarchie z „vyššie dvoch tretín“ na „väčšiu polovicu“ a pridáva tiež ich počet – 18 miliónov.<sup>62</sup> Z pôvodného bloku [IOT 4] bola do bloku [IIOT 10] presunutá informácia o počte obyvateľov sveta (800-900 miliónov) a skutočnosť, že Slovania mali predstavovať zhruba desatinu tohto počtu.<sup>63</sup> Iba menšie zmeny postihli informácie z otázky [IOT 5], týkajúcej sa tak vymedzenia historických sídel Slovanov, ako aj ich pôvodnej pravlasti – pradávny príchod z Ázie presunul

<sup>59</sup> Bližšie pozri PODOLAN, Peter. Politické aspekty činnosti Jána Kollára. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holecu*. Historia nova I – 2010 – 1. Bratislava : Stimul, 2010, s. 80-81. [online] Dostupné na internete: <[http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user\\_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf](http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf)>

<sup>60</sup> Zrejme kvôli tomu, že síce nie v tak jasnej deklaratívnej podobe, ale predsa možno príslušnosť Slovákov k Slovanom vyvodíť z iných súborov: napr. [IIOT 9, 45, 47].

<sup>61</sup> [IOT 3] *Čítanka I*, s. 202; [IIOT 10] *Čítanka II*, s. 162.

<sup>62</sup> [IOT 4] *Čítanka I*, s. 202; [IIOT 46] *Čítanka II*, s. 171.

<sup>63</sup> [IOT 4] *Čítanka I*, s. 202; [IIOT 10] *Čítanka II*, s. 162.

do bloku [IIOT 6], v [IIOT 7] zostalo všeobecné ohraňenie medzi Baltským a Adriatickým morom, pri Tatrách, paradoxne vypadla zmienka o Dunaji, vymedzenie medzi Donom a Dneprom bolo nahradené Donom a hornou Volgou, pribudol nový medzník v podobe krajín Fínov za Novgorodom.<sup>64</sup> Definíciu etnonyma zo súboru [IOT 7] po novom [IIOT 8] zredukoval na dve verzie – ako boli Slovania pomenovaní cudzincami – „*Windowé (to gest Indowé)*“, a ako sa mali nazývať sami – Spori, teda Srbi. Kollárove náhľady sa nezapreli pri etymologickom výklade mena Sláv či Slovan, materiu otázok [IOT 7 a 7a] zredukoval do súboru [IIOT 9] tým, že vypustil rozsiahle dôvodenie v prospech formy „Slaw“ a nateraz túto formu presadzoval ako jedínú a pôvodnú. Forma „Slow“ podľa neho síce znamená to isté, ale je mladšia.<sup>65</sup> Viac-menej rovnaký zostal obsah súborov [IOT 8] a [IIOT 29], venovaný historickému zriadeniu Slovanov a titulom ich vládcov, obohatený pravda o myšlienku zvrchovanosti národa.<sup>66</sup> Naopak súbor charakteropisu Slovanov, vrátane ich zamestnaní bol silne rozšírený, obsah pôvodnej otázky [IOT 9], Kollár rozpracoval v súboroch [IIOT 11-22, 36].<sup>67</sup> Väčších zmien sa dočkal aj úvodný blok náboženskej tematiky [IOT 10], hoci spoločným prvkom je priznanie „pohanského“ charakteru pôvodného slovanského náboženstva a stručné vymenovanie predmetov kultu, novšia verzia [IIOT 23] ale zmiernuje pohanský charakter. V tomto poňatí je zreteľné akési prelínanie s kresťanstvom, lebo vyzdvihuje uctievanie jediného hlavného boha, pričom ďalší mali tvoriť prostredníkov (analógia so skupinou svätcov), Slovania mali veriť v nesmrteľnosť duše a posmrtnú odplatu za dobro i zlo. Pohanský charakter pripomína zmienka o obetných daroch.<sup>68</sup> Nasledujúci súpis hlavných slovanských bohov [IOT 11] a [IIOT 24] je takmer rovnaký, obdobne je to u skupiny slovanských bohýň [IOT 12] a [IIOT 25], s výnimkou doplnenej bohyne Slávy.<sup>69</sup> Zlúčením súborov [IOT 13] a [IOT 14] vznikla otázka [IIOT 50], kde sa dozvedáme o prijatí kresťanstva v desiatom storočí a o vierozvestcoch Cyrilovi a Metodovi.<sup>70</sup> Opäť identická je nasledujúca sekvencia venovaná kresťanstvu u Slovanov – bloky [IOT 15] a [IIOT 51], [IOT 16] a [IIOT 52], [IOT 17] a [IIOT 53]. Tu zmiernuje radosť z prijatia kresťanstva, fakt že sv. Vojtech pokrstil sv. Štefana i Maďarov a konečne konštatovanie, že súdobí Slovania sú nielen príslušníkmi rôznych kresťanských konfesíí, ale aj islamu.<sup>71</sup> Aj v novom vydaní je skupina blokov

<sup>64</sup> [IOT 5] *Čítanka I*, s. 203; [IIOT 6 a 7] *Čítanka II*, s. 161.

<sup>65</sup> [IOT 6, 7 a 7a] *Čítanka I*, s. 203,231; [IIOT 9] *Čítanka II*, s. 161-162.

<sup>66</sup> [IOT 8] *Čítanka I*, s. 203; [IIOT 29] *Čítanka II*, s. 166.

<sup>67</sup> [IOT 9] *Čítanka I*, s. 203; [IIOT 12-22] *Čítanka II*, s. 162-165.

<sup>68</sup> [IOT 10] *Čítanka I*, s. 203-204; [IIOT 23] *Čítanka II*, s. 165. Zmienka o jedinom najvyššom božstve bola prevzatá od Šafárika.

<sup>69</sup> [IOT 11 a 12] *Čítanka I*, s. 204; [IIOT 24 a 25] *Čítanka II*, s. 165.

<sup>70</sup> [IOT 13 a 14] *Čítanka I*, s. 204; [IIOT 50] *Čítanka II*, s. 171-172.

<sup>71</sup> [IOT 15-17] *Čítanka I*, s. 204-205; [IIOT 51-53] *Čítanka II*, s. 172.

venovaných jednotlivým slovanským kmeňom, členených podľa nárečí, ekvivalentom [IOT 18] je [IIOT 43]. Rozloženie kmeňov zo súboru [IOT 19] bolo rozdelené do dvoch blokov [IIOT 44 a 45]. Vypadla zmienka o cirkevnej staroslovienčine z úvodu bloku [IOT 19] a poopravené bolo pomenovanie jedného z dvoch hlavných slovanských kmeňov zo severozápadného na západný. Kollár upravil počty jednotlivých slovanských kmeňov: Rusov z 36 na 52 000 000, v novom vydaní vystupujú iba Ilýri v počte 7 246 000 namiesto pôvodného rozdelenia na Srbov – Ilýrov (teda aj Chorvátov) 5 000 000 a Slovincov – 1 500 000. Pribudli Bulhari v počte 3 600 000. Novinkou sú aj údaje o počte príslušníkov juhovýchodného slovanského kmeňa v jednotlivých štátoch: Ruské cárstvo (48 590 000), Habsburská monarchia (7 327 000) a Osmanská ríša (6 100 000). V prípade západného kmeňa: Poliaci z 10-12 000 000 na 9 365 000, Lužickí Srbi zo cca 100 000 na 142 000 a konečne spoločný výpočet Čechov, Slovákov a Moravanov zo 5/6 000 000 na 7 167 000. Rozdelenie medzi päť štátov zachytáva údaje: Habsburská monarchia (9 464 000), Rusko (1 912 000), Prusko (2 108 000), Sasko (60 000), slobodné mesto Krakov (130 000).<sup>72</sup> Pripomeňme iba udávaný celkový počet Slovanov v Habsburskej monarchii 18 000 000.<sup>73</sup> V tejto súvislosti treba spomenúť počet Slovákov – 4 000 000, čo Kollár zvýraznil začlenením samostatného súboru [IIOT 47].<sup>74</sup> Súborny o ďalších príbuzných či pomiešaných národoch [IOT 20] a [IOT 21] boli silne zredukované do súboru [IIOT 42].<sup>75</sup> Otázka týkajúca sa historických miest Slovanov zostala identická [IOT 22] a [IIOT 20]; rovnako ako otázka týkajúca sa miest súdobých [IOT 23] a [IIOT 54]; podobne otázka týkajúca sa riek [IOT 24] a [IIOT 48] aj pohorí [IOT 25] a [IIOT 49].<sup>76</sup> Opäť takmer identickými sú aj súborny venované slávnym osobnostiam slovanského pôvodu – mužom [IOT 26] a [IIOT 55] i ženám [IOT 27] a [IIOT 56], ako aj žijúcim šľachticom a rodom slovanského pôvodu [IOT 28] a [IIOT 57].<sup>77</sup> V skupine bojovníkov bol doplnený Belisar, medzi učencami cisár Justinián a medzi duchovnými pápež Ján IV.; medzi ženami pribudli Višna, kráľovná pomoranských Slovanov a Katarína von Bora, manželka Martina Luthera.<sup>78</sup> Menších zmien sa dočkal aj súpis slovanskej šľachty: z českej bol Kinský nahradený Kolovratom-Krakovským, pribudol Thun, aj zástupca z Moravy – Ditrichštejn, údajný

<sup>72</sup> [IOT 18-19] *Čítanka I*, s. 205; [IIOT 43-45] *Čítanka II*, s. 170-171.

<sup>73</sup> [IIOT 46] *Čítanka II*, s. 171.

<sup>74</sup> [IIOT 47] *Čítanka II*, s. 171. Nové údaje o počtoch Slovanov až na výnimky Kollár prevzal z Šafárikovho *Slovanského národopisu* (1842).

<sup>75</sup> [IOT 20 a 21] *Čítanka I*, s. 205-206; [IIOT 42] *Čítanka II*, s. 170.

<sup>76</sup> [IOT 23, 24 a 25] *Čítanka I*, s. 206-207; [IIOT 48, 49 a 54] *Čítanka II*, s. 171, 172.

<sup>77</sup> [IOT 26-28] *Čítanka I*, s. 207-208; [IIOT 55-57] *Čítanka II*, s. 173-174.

<sup>78</sup> Pri mene kráľovnej Pomoranov zrejme zohrala podobnosť s menom božstva Višnu. V prípade manželky Martina Luthera to bol jej údajný lužickosrbský pôvod – analógiou bola Kollárova manželka Friederika Wilhelmína Schmidtová. Lužickosrbský pôvod Kollárovi potvrdil jej otec. KOLLÁR, ref. 12, s. 202.

potomok Svätopluka; srbským zástupcom sa namiesto Miloša Obrenoviča stal Alexander Ďordewič Černý (Karadorđević); z ruskej vymenil cára Alexandra jeho brat Mikuláš, čo znamená, že Kollár zoznam zaktualizoval.<sup>79</sup> Zaujímavé je, že Kollár považoval Moravu za samostatnú krajinu, čo je zreteľné v blokoch [IOT 23] a [IOT 24], v novej verzii aj pri doplnení „moravského“ šľachtica [IIOT 57].

Analýza nám doteraz ukázala, že Kollár druhé vydanie skutočne hutne prepracoval a i miesta, ktoré zostali z obsahovej stránky rovnaké, boli zmenené štylisticky, prípadne aplikovaním (ponechaním) inej normy spisovného jazyka. Zreteľné je tiež rozpracovanie niektorých tém a zjavná aktualizácia, prispôsobenie stavu z roku 1825 podmienkam okolo roku 1844. Nové zdroje, medzitým vydané práce, Kollárovi umožnili spresniť počty jednotlivých slovanských národov a najmä masívne zväčšiť už predtým veľký objem informácií venovaných historickému obdobiu Slovanov. Prvé vydanie ponúka asi 18 takýchto súborov (z 29), 11 oboznamuje so súdobou situáciou, v druhom vydaní je pomer približne 45 ku 12 (z 57).

Novinkami vydania sú úvodné bloky venované indoeurópskej príslušnosti Slovanov [IIOT 1-5] a podrobnejší opis minulosti Slovanov s dôrazom na ich kultúru a povahu [IIOT 11-22, 26-28, 30-41].

Kľúčovými zdrojmi boli v prípade historiografických dát a štatistických údajov práce Pavla Jozefa Šafárika *Slovanské starožitnosti* (1837)<sup>80</sup> a *Slovanský národopis* (1842)<sup>81</sup> a Kollárova vlastná práca *Sláva Bohyně a původ gména Slawuw čili Slawjanuw* (1839).<sup>82</sup> Ak v minulosti Šafárik prevzal Kollárovu koncepciu slovanského charakteropisu,<sup>83</sup> v prípade druhého vydania *Krátickéj známosti...* Kollár preberá takmer doslova zásadné tézy nastolené v *Slovanských starožitnostiach* a *Slovanskom národopise* takým spôsobom, že vlastne ide o výťah.

<sup>79</sup> Napr. Miloš Obrenović bol nútený v roku 1835 abdikovať z postu suveréna Srbska, princom Srbska sa stal v roku 1842 Alexander Karadorđević; cár Alexander zomrel ešte v roku 1825 a jeho nástupcom sa stal Mikuláš.

<sup>80</sup> ŠAFÁŘÍK, Pavel Jozef. *Slovanské starožitnosti*. (ed. Jireček, J.) zv. I. Praha : Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského, 1862. (ďalej iba *Starožitnosti I*)

<sup>81</sup> ŠAFÁŘÍK, Pawel Jozef. *Slovanský národopis*. Praha : Nákl. Vlastní, 1842. (ďalej iba *Národopis*)

<sup>82</sup> Šafárikove práce Kollár dôverne poznal, nakoľko ho Šafárik v oboch prípadoch vyzval, aby mu pomohol odstrániť všetky chyby tlače, preklepy a iné omyly. Listy Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 27. 1. 1837 a 4. 7. 1842. Fond Jan Kollár, LA PNP. Táto výzva mala dokonca stáť aj za spísaním „opráv“ práve v Kollárovej práci *Sláva bohyně...* KOLLÁR, ref. 41, s. 3.

<sup>83</sup> ŠAFÁŘÍK, ref. 43, s. 86-92. Pretože prevzatý text neobsahuje odkaz na pôvodného autora (až na konci paragrafu), bol Šafárik dokonca obvinený z plagiátorstva. Pozri PAUL, Karel. P. J. Šafárika Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten. In Zvl. otisk *Časopis pro moderní filologii*, 1926, roč. 12, seš. 3-4, s. 3.

Tézy z práce *Sláva Bohyně...* potom používa tam, kde dôvodí v prospech primárnej formy „Slav“ pri etnonyme Slovanov [IIOT 9] a pridal ju aj medzi božstvá slovanského panteónu [IIOT 25] a na svoje dielo aj sám upozorňuje.<sup>84</sup> Hoci formu „Slavjan“ v tejto verzii textu jasne preferoval (napr. už v názve kapitoly), v texte sa trochu paradoxne stretne aj s formou „Slovan“ – evidentne na niektorých miestach zostala pri nedôslednom prepise z prvého vydania [IIOT 50-52].

Takmer všetky čísla štatistických prehľadov počtov Slovanov, ich kmeňov aj ich počty v jednotlivých štátoch pochádzajú zo *Slovanského národopisu*. Týka sa to súborov [IIOT 10] a [IIOT 44-45]. V niektorých prípadoch pôvod údajov nie je jasný, Kollár sa k nim mohol dopracovať jednoducho sčítaním, v prípade Slovanov v habsburskej monarchii [IIOT 46],<sup>85</sup> údaj o 360 miliónoch príslušníkov indoeurópskeho plemena pochádza zo *Slovanských starožitností*.<sup>86</sup> Najväčší problém predstavuje počet Slovákov, ktorý mal v Uhorsku prekračovať 4 milióny – v tomto prípade išlo možno o tlačovú chybu či preklep a správny údaj mal hovoriť o počte nad 2 milióny.<sup>87</sup> Možno však Kollár úmyselne pridal jeden milión tak k počtu Slovanov habsburskej monarchie, ako i Slovákov v Uhorsku, alebo využil ešte iný zdroj údajov.

Prepísané citáty zo *Slovanského národopisu* môžeme nájsť hlavne v úvodných súboroch venujúcich sa zdôrazneniu indoeurópskej príslušnosti Slovanov [IIOT 1-2 a 4]<sup>88</sup> a potom pri počtoch a delení jednotlivých slovanských kmeňoch [IIOT 42-45].<sup>89</sup> V otázke [IIOT 42] pritom skomplikoval pochopenie základného delenia, pretože tvrdí, že sa Slovania delia

<sup>84</sup> *Čítanka II*, s. 161-162.

<sup>85</sup> *Slovanský národopis* obsahuje údaje o počte Slovanov, Nemcov i Maďarov v monarchii. Vo finálnej prehľadnej tabuľke Šafárik uvádza počet všetkých Slovanov v monarchii 16 791 000 (Kollár 18 000 000). *Národopis*, s. 8, 74, 120, 133, 148. Podobné číslo – 16 800 000 z celkového počtu obyvateľov monarchie 36 000 000 uvádza aj Ján Čaplovič podľa *Wiener Zeitung*, 1842, č. 10. ČAPLOVIČ, Ján. *Etnografia Slovákov v Uhorsku*. (ed. Brtáň, R.) Bratislava : SPN, 1997, s. 17.

<sup>86</sup> *Starožitnosti I*, s. 39.

<sup>87</sup> Šafárik v *Slovanskom národopise* udáva údaj 2 753 000. *Národopis*, s. 98. Zaokrúhlene by teda šlo o 3 000 000.

<sup>88</sup> [IIOT 1] *Čítanka II*, s. 160. – „...rozdělení celého lidského pokolení na čtvero plemen, totižto na indoevropské, semitské, sewerské a čínské.“ *Národopis*, s. 1; [IIOT 2] *Čítanka II*, s. 160. – „Plémě indoevropské, na celém oboru zemském nyní nejen na počet nejhojnejší, ale i duchovně a občansky předčí, ...“ *Národopis*, s. 1.

<sup>89</sup> [IIOT 42] *Čítanka II*, s. 170. Uvádzaný počet Litvanov nájdeme tak v *Slovanských starožitnostiach* (*Starožitnosti I*, s. 46), alebo presnejšie v *Slovanskom národopise*: „Počet všech Litvanův vynáší l. 1842 okolo 2,380.00, ...“ *Národopis*, s. 114; [IIOT 43] *Čítanka II*, s. 170. – „W jazyku slowanském jest mluwa dvoje: jihovýchodní a západní.“ *Národopis*, s. 5; [IIOT 44] *Čítanka II*, s. 170. – „Mluwa tato prostírá se po zemích přebšírných od národu ruského, bulharského a illyrského zaujatých a do tří evropských státůch, t. ruského, rakauského a turekého wtělených, ...[počty kmeňov a zastúpenie v menovaných štátoch]“ *Národopis*, s. 7-8; [IIOT 45] *Čítanka II*, s. 170-171. – „Mluwa tato panuje w zemích od Polákůw, Čechůw, Morawanůw, Slowákůw a Lužičanůw obydlených a do pěti státůw, rakauského, ruského, pruského, saského i krakowského wtělených... [počty kmeňov a zastúpenie v menovaných štátoch]“ *Národopis*, s. 74. Kollár nahradil slovo „mluva“ slovom „kmeň“.

na dva kmene: slovanský a litovský. Vyššou jednotkou v pôvodnom texte bola totiž „čelad' Vendická“.

Citátmi zo *Slovanských starožitností* sú ďalej doplnené informácie opisu minulosti Slovanov,<sup>90</sup> časti, ktorá bola v novom vydaní najviac postihnutá zmenami. Týkalo sa to aj ich príslušnosti k indoeurópskemu plemenu – [IIOT 3-5].<sup>91</sup> Šafárik totiž túto tému považoval za zásadnú, aby odmietol (pejoratívne) hypotézy o aziatskom pôvode Slovanov. Kollár teda tento význam určite chápal. Spolu so Šafárikom zdôrazňoval aj starobylosť Slovanov v Európe [IIOT 6].<sup>92</sup> Zhodli sa aj v prípade starobylého osídlenia Slovanov [IIOT 7].<sup>93</sup> O Šafárika sa Kollár oprel aj v prípade historických mien Slovanov [IIOT 8].<sup>94</sup>

Najviac údajov si ale od Šafárika vypožičal pri opise historických vlastností Slovanov: od ich charakteru odlišného od kočovníckych národov [IIOT 11],<sup>95</sup> cez konkrétne kladné prvky povahopisu a kultúry, ktoré boli pozitívne aj pre ich nepriateľov [IIOT 12-13],<sup>96</sup> roľnícky charakter ich zamestnaní [IIOT 14-15],<sup>97</sup> ostatné historicky doložené zamestnania a zvýraznenie

<sup>90</sup> Kollár excerpoval z prvého zväzku *Slovanských starožitností*, z kapitoly § 6. Starobylosť Slovanů v Evropě a majoritne z kapitol článku V. – Ohlavení a závěrečné úvahy resp. § 23. Ouhrenek správ a všeobecné úvahy: 3. Příčiny chudosti správ o Staroslovanech a 4. Obraz vzdělanosti staroslovanské.

<sup>91</sup> [IIOT 3] *Čítanka II*, s. 160. „Začátek a původ jeho, ukrytý v nevystihlém šeru dávnověkosti, ve střední Asii u velikého pohoří himalajského se hledá.“ Indoeurópske plemeno „...jž před všeobecnou čili noachickou potopou [ ] velice rozšířeno bylo, a že někteří kmenové jeho v oně záhubě na Kaukazu, jiní na Himalaji se zachovavše, odtud po příležitých nižších krajinách se rozhostili, ...“ *Starožitnosti I*, s. 39. Kollárovi v texte vypadla zrejme omylom preložka pred, čím sa trochu zmenil jeho význam; [IIOT 4] *Čítanka II*, s. 160. – *Starožitnosti*, s. 39; [IIOT 5] *Čítanka II*, s. 161. – Slovania „jsou lid plemene indoevropského, a tudy nejbližší příbuzní především Litvanův, Nemcův, Celtův čili Gallův, Latinův a Rěkův, potom Indiův, Médův, Peršanův, Afghanův, Kurdův a Armenův.“ *Starožitnosti I*, s. 51.

<sup>92</sup> [IIOT 6] *Čítanka II*, s. 161. – „...národové kmene slovanského jsou obyvatelé Evropy prastarí, od nepaměti, aneboli – což jest jedno – od předhistorické doby zde s jinými původními kmeny téhož plemene, jmenovitě s celtickým, německým, litevským, thrackým, řeckým a latinským, sídlící, ...“ *Starožitnosti I*, s. 53.

<sup>93</sup> [IIOT 7] *Čítanka II*, s. 161. – „...předkové potomních Slovanů [ ] zajímali nesmírně to prostranství zemí, ležících mezi mořem baltickým a černým, mezi horami tatranskými, řekou Don, hořejší Volhou a končinami Finnův za městem Novohradem“ Kollár nahradil Čierne more morom Jadranským, tak ako v prvom vydaní; ohraničenie Baltom a Jadranom, ale možno nájsť na viacerých miestach i u Šafárika. *Starožitnosti I*, s. 210, podobne 77, 115, 177, 297, 572-573, 575. Tému o osídlení predtým opustených krajín Kollár mohol nájsť tiež v *Starožitnostiach. Tamže*, s. 570.

<sup>94</sup> [IIOT 8] *Čítanka II*, s. 161; porovnaj *Starožitnosti I*, s. 81-87, 118, 177-180, 208. Šafárik venoval veľkú pozornosť všetkým menám, pod ktorými Slovania v dejinách vystupovali.

<sup>95</sup> [IIOT 11] *Čítanka II*, s. 162. – „...Slované, podlé svědectví nejstarších pramenův, ode dávna náleželi do řadu stále osedlých národův, rozdílných od kočovníkův čili pastýřskotoulavých lidí.“ *Starožitnosti I*, s. 583. Ďalšie presné zdroje tiež z tohto bloku sa nám nepodarilo identifikovať.

<sup>96</sup> [IIOT 12] *Čítanka II*, s. 162. – „Podlé toho prostota beze zloby a lsti, úpřimnost, lahodnost a lidskost byli panujícími příznaky ve mravní povaze národův slovanských.“ *Starožitnosti I*, s. 585; [IIOT 13] *Čítanka II*, s. 162-163. Presné zdroje tiež z tohto bloku sa nám nepodarilo identifikovať.

<sup>97</sup> [IIOT 14] *Čítanka II*, s. 163. – „Všecko u nich směřovalo k tomuto zaneprázdnění, všecko jemu bylo přiměřené: přirozená lahodnost jejich povahy a mravů, náchylnost k životu svobodnému jedině v samém povolání rolnickém mohla najíti výhovy a ukojení.“; „...prvotní a hlavní Staroslovanův živél, z nehož teprvé všickni ostatní se vyvíjeli, bylo rolnictví a hospodářství.“ *Starožitnosti I*, s. 584. Tu Kollár preštylizoval odpoveď z viacerých častí na rovnakej strane; [IIOT 15] *Čítanka II*, s. 163. – „Sám naposledy rolnictví nad míru příznivý způsob stavění domů ve znamenitém od sebe vzdáli, tak že každá rodina ve středu svých rolí a statkův obývala...“ *Starožitnosti I*, s. 584. Kollár doplnil text odpovede o samozrejmy základ, že Slovania stavali domy.



kupectva [IIOT 16-20],<sup>98</sup> morálne hodnoty spoločnosti [IIOT 21-22],<sup>99</sup> zvláštnu „monoteistickú“ formu slovanského náboženského panteónu [IIOT 23],<sup>100</sup> úroveň kultúry a vedy [IIOT 26-28],<sup>101</sup> štruktúru spoločnosti a jej vládcov [IIOT 29-30],<sup>102</sup> vrátane postavenia žien [IIOT 31],<sup>103</sup> ale aj

<sup>98</sup> [IIOT 16] *Čítanka II*, s. 163. – „Že ve mnohých řemeslech, jmenovitě v tesařství a kovařství, ve stavitelství a lodnictví, v jirchařství a řemenářství, v hornictví a řezbářství atd. nevšední zběhlosti došli, věc jistá jest. Již v polovici 6ho stol. nejen Avarové, nýbrž i sami Řekové užívali jich k dělání a spravování korábův.“ *Starožitnosti I*, s. 588; [IIOT 17] *Čítanka II*, s. 163. – „Kromě pokojného obírání se s orbou, včelařstvím, pastýřstvím a lovectvím, Slované vždycky jevíli náklonnost k obchodu a kupectví. ...zdá se, že již v nevystihlém šeru dávnověkosti veliká částka kupeckého obchodu mezi Asii a západní Evropou buďto v rukou jeich se nalezala, aneb aspoň prostředkem jejich zemí šla.“ *Starožitnosti I*, s. 587; [IIOT 18] *Čítanka II*, s. 164. – „Obchod s jantarem tolikéž z počátku v jejich byl rukou, později pak aspoň na díle skrze jejich země veden byl. Od nich kožešiny, obilí, med, vosk, výrobky dřevěné atd. k jiným, na vzájem od jiných k nim plody přírody i promyslu cizích vlastí, zlato a stříbro, hedváb, zbroj atd., vyváželi a přiváželi se. Za času Herodotova květnul obchod na obydleném od Slovanů Borystenu (Dněpru i Berezíně). V Iním stol. př. Kr. připomínají se vindictí čili slovansští kupci, plavivší se po moři baltickém příčinou obchodu do cizích zemí.“ *Starožitnosti I*, s. 587, podobne 122-125, 127-128, 299-300. Baltské more bolo známe aj ako „slovanské“; [IIOT 19] *Čítanka II*, s. 164. – „Odtud povstala u nich v hojném počtu kupecká města, jež od časův nepamětných zrostla ve znamenitou lidnost, bohatství a promysl. [ ] Města tato byla, dle povahy země rovinatá a lesnatá, dřevěná.“ *Starožitnosti I*, s. 587-588.

<sup>99</sup> [IIOT 21] *Čítanka II*, s. 164. – „Opatrování starcův, osob neduživých a chudých bylo přední povinností a obecnou cností Slovanův: v zemi jejich nevidáno ani žebrákův, ani tulákův.“ *Starožitnosti I*, s. 586; [IIOT 22] *Čítanka II*, s. 164-165. – „Nadobyčejnou přívětivost jejich ku příchozím a hostům, z přirozené lidu slovanského dobrotivosti a šlechetnosti srdce vyplývající, a nadto ještě i zvláštními zákony za svatou povinnost uloženou, sami nepřítelivci jejich, Mauricius, Helmold a j., na nejvyš zvelebují.“ *Starožitnosti I*, s. 586-587; „...ku přespolným jsou dobrotiví, pilnou péči o jejich zachování vedouce, a z místa na místo, kamž za svou potřebou jdou, je sprovázejíce.“ *Tamže*, s. 585.

<sup>100</sup> [IIOT 23] *Čítanka II*, s. 165. – „...Slované ctíli jednoho nejvyššího boha, stvořitele nebes i země, vedlé nehož i jiným menším bůžkům jako prostředníkům mezi nimi a oním nejvyšším, oběti přinášeli, záležející z dobytka, ovec a jiných zvířat i plodův země. [ ] Věřiliť oni v trvání duše po smrti a nastávající odplatu za dobré i zlé činy.“ *Starožitnosti I*, s. 585.

<sup>101</sup> [IIOT 26] *Čítanka II*, s. 165-166. – „Starobyli Slované, ač majíce od starodávna své zvláštní písmo, užívali ho, zároveň Němcům, velmi pořádku a nejvíce k načertávání posvátných tajemství a zákonův na runských deskách...“ *Starožitnosti I*, s. 579; „...kneží a mudrcové jejich hlavní obsah národních práv na dřevěných deskách zapisovali [ ] pomocí zvláštního, runského písma věštby a hadactví konali, a snad i vyvolené z lidu jistým naukám a známostem jmenovite náboženství, lékařství, básnictví, časopočtu atd. vyučovali...“ *Tamže*, s. 588; [IIOT 27] *Čítanka II*, s. 166. – „V národním básnictví a zpěvu v hudbě a plesu, [ ] předčili Staroslované nade všecky jiné evropské národy.“ *Starožitnosti I*, s. 588; [IIOT 28] *Čítanka II*, s. 166. – „...Slované na severu i na jihu, u Skandinávcův i Řekův, pokládáni za národ zvedený, mající nauky i písmo. [ ] Ve skandinávských pověstech a podáních Vanové, t. Vindové, obyčejně vydávají se za lidi osvícené. Do Vanaheimu, t. do země Vindův, vysílali Normani, podlé představ bajepiscův své bohy i slavné muže pro nauky moudrosti; od Vanův přijali některá božstva obrady a jednotné výrazy, vztahující se ku předmětům vzdělanosti, jako torg (trh), serkr (sraka=indusium), pfluoc (pluh), trumba (trouba), crosna, krusna (krzno) a j.“ *Starožitnosti I*, s. 588, podobne 102, 107, 155-169, 176-177, 479.

<sup>102</sup> [IIOT 29] *Čítanka II*, s. 166. – „Správa obecních věcí se nalezala v rukou národu samého: čelední otcové vládli neobmezeně rodinami svými, vybírání a zřízení od nich na národních sněmech čili sjezdech starší, vévodové, kněží, později pod rozličnými jinými jmény jako lechův, pániův, vladyk, županův, bojarův, knížat, atd. vyznačení, spravovali věci domácí i obecné, náboženství, řád, právo, soudy, kupectví a obchod, válčení i míření se s cizími.“ *Starožitnosti I*, s. 585; [IIOT 30] *Čítanka II*, s. 166. – „Všickni Slované byli sice v prvotní době co do slobodství a práv jedni druhým rovni; avšak rozdil stavu a dědičnost nejvyššího důstojenství v zemi bez ujmy lidovlády u některých, zvlášte s Němci sousedících a s nimi se míchajících pokolení již velmi časně se vkořenili. [ ] ...poroba a nevolnictví, v tom smyslu, ve kterémž později slov těchto užíváno, u Slovanův, vůbec mluvě, naskrze místa nemělo... [ ] Všickni Slované, od nejvyššího zemského důstojníka až do nejsprostějšího sedláka, rovného ve své vlasti požívali slobodství.“ *Starožitnosti I*, s. 586.

<sup>103</sup> [IIOT 31] *Čítanka II*, s. 167. – „Mnohoženství, povšechným obyčejem tehdejšího věku, nebylo sice u Slovanův zabráněno; jest však věc nejen přirozená, nýbrž i svědectvím pozdějších spisovatelův pojištěná, že pospolitost lidu přestávala na jedině ženě, a větší jich počet leda zámožným vládcům a pánům se povoloval. Ženy jejich nebyly ani střeženy ani zamykány, jako u východčanův, anobrž volno jim bylo předstupovati dle libosti jak před

dôvody straty významného postavenia medzi ostatnými európskymi národmi [IIOT 32-34]<sup>104</sup> napriek znalostiam vojnového remesla [IIOT 34-37]<sup>105</sup> a nakoniec aj zásadné negatívne vlastnosti Slovanov, ktoré ich obrali (isté pranierovanie stavu v prvej polovici 19. storočia) o zvrchovanosť nad svojím územím, no i tak ho uchovali pre svojich potomkov [IIOT 38-41].<sup>106</sup>

---

*domáci tak též před příchozí a hosti. Toto šetření přirozeného práva slabšího pohlaví jasné o mravní zvedenosti jejich vydává svědectví; jakož opak toho nejjistější jest divokosti, surovosti a zkaženosti národu znamení.“* Starožitnosti I, s. 587.

<sup>104</sup> [IIOT 32] Čítanka II, s. 167. – „Že pozdeji, t. v 10tém a 11tém stol., u některých Slavanův obchod a promysl téměř docela vymizel, města klesla, surovost, lenivost a nedbalství vzhůru vzaly, stalo se vinou ukrutných potlačitelův a zhoubcův jejich, nikoli nedostatkem promyslového ducha u samého národu.“ Starožitnosti I, s. 588; [IIOT 33] Čítanka II, s. 167. – „...stalo se vinou ukrutných potlačitelův a zhoubcův jejich...“ Starožitnosti I, s. 588; „...cizinci podmaňující se sobě, skládaje na ně násilně těžké jařmo poroby, podvracejíce nelítostivě jejich domácí ústavy, obřady, zvyklosti, a vtírajíce jim místo nich své vlastní...“ Starožitnosti I, s. 589; [IIOT 34] Čítanka II, s. 167-168. – „V pozdější době, když Slované čas po čase, na díle příkladem Hunův, Avarův a Bulharův pobídnuti, na díle křivdami jim od nesnášenlivých sousedův činěnými donuceni jsouce, krvavé boje s byzantskými Řeky na Dunaji a s Němci na Labi vésti počali, i dějepisci cizozemští mnohem více o nich vypravovati umějí.“ Starožitnosti I, s. 578.

<sup>105</sup> [IIOT 35] Čítanka II, s. 168. – „Slované, kromě samé země, nepodrobovali sobě žádného cizího národu... [ ] Vojny Slovanův se sousedy jejich byly, dle svědectví historie, nejvíce vojny odporu čili odplaty...“ Starožitnosti I, s. 589; „...u nich vojna nebyla řemeslem ke všední živnosti, jako u Sarmatův, Gothův, Vandalův a j., žeť oni zbraň nosili k obraně, nikoli k výboji.“ Tamže, s. 578; [IIOT 36] Čítanka II, s. 168. – „Národ, kterýž oddav se rolnictví a obchodu, neznaje neobmezené samovlády, sám uvažovati zvyknul skutky každého předsevzetí, jakož k výboji nebývá ochotným a kvapným, tak v obraně své vlasti, v hájení svých svobod, obyčejně převyšuje jiné. Tato pravda potvrzuje se dějinami slovanstva.“ Starožitnosti I, s. 588; „...oni ve vojnách jasněli nejen osobní udatnosti a silou, anobrž i zdravou rozvahou, obratnou cvičností a vojenskými obmysly.“ Tamže, s. 589; „...vévodění Slovanův v armadě byzantských císařův...“ Tamže, s. 579; [IIOT 37] Čítanka II, s. 168. – „...takováto udatnost, cvičnost a vytrvalost ve zbraní nebyla oučinkem pohé náhody, dílem slepého, okamžitého zahoření k lupu a plenu, nýbrž žeť ona byla stálou a starobyloou cností silného, neporušeného kmene, od praotcův na syny zdědena a ve dlouhé času koleji, ve mnohonásobných s cizojazyčnickými pútkách zkušenu a stvrzenou.“ Starožitnosti I, s. 579.

<sup>106</sup> [IIOT 38] Čítanka II, s. 168-169. – „Slušněji by nepřítelci tito vytýkati mohli dvě hlavní vady ve mravní povaze Slovanův, kteréž od pradávna hyzdili krásný věnec národních jejich cností a na celá pokolení těžké bída a pohromy, až neuchylnou zkázu, uvalili.“ Starožitnosti I, s. 589; „...Slované, kmen tak veliký, lidnatý a rozšířený, již v prastaré době tak snadně ledakterému, třebaš menšímu národu, Celtům, Skythům, Sarmatům, Gothům, Hunům, Avarům, Kozarům, Bulharům a j. v poddanství a služebnost se dostávali, a že, povadivše se mezi sebou, volili sobě panovníky a drance přivolávati z ciziny, z Varjah, Bulhar, Frankův atd., nežli, pustivše mimo sebe hněv, pokořiti se jeden druhému.“ Tamže, s. 590. Kollár tu samozrejme vypustil politický aspekt.; [IIOT 39] Čítanka II, s. 169. – „Z těchto první, již od císaře Mauricia na konci 6ho stol. vytčená a z lehkomyšlnosti jejich poslá, jest, že Slované, nenávidějíce sobě vespolek, v ustavičných mezi sebou žili rozmiškách a roztržitostech. Jsouce na nesčíslné malé obce rozdrobeni a rozkouskováni, žili bez péče a starosti o přítomnost a budoucnost, o svou slávu a potomkův svých štěstí, a nikdy nemohli sebe povznésti k vyššímu politickému duchu, ke sjednocení všech oumyslův, s udušením osobních vášní a náruživostí, pro domácí blaho a proti cizí přemoci.“ Starožitnosti I, s. 589-590. Kollár vypustil zmienky o politickom smerovaní; [IIOT 40] Čítanka II, s. 169. – „Druhá, mající zřídlo v živé jejich smyslnosti čili ve přílišné vnímavosti vněšních důrazův a jakési tékavosti mysli po následovnictví, bez ustanovení se na tom jediném, čehož nejvíce potřebí, jest nezřízené milování cizozemštiny, k níž od věkův lnula srdce slovanská, takže jim vše přespolní vždy bylo ochotnější nežli domácí, cizí jazyk a způsob živobyti vždy příjemnější nežli vlastní a mateřský.“ Starožitnosti I, s. 590; [IIOT 41] Čítanka II, s. 169-170. – „Jestliže Slované, milující svou vlast, orbu, hospodářství, řemesla a kupecký obchod, netékali s oružím a nesbíjeli po půlsvětě, snášejíce raději doma nejedny nátisky cizincův, zachovalí oni tím jak sebe, tak i krásnou, rukama svýma ve plodonosnou zahradu obrácenu vlast svou nám, jejich potomkům a skrze nás člověčenstvu: sic jinak bez pochyby i po nich, jako po Skythech, Sarmatech, Gothech, Vandalích, Hunech, Avarech a j., již by ničeho více, leč holé jméno s bohopusté pustiny, nezbyvalo.“ Starožitnosti I, s. 581.

Po formálnej stránke sú tieto výpožičky často doslovné, inokedy ich Kollár upravil štylisticky, zamenil niektoré slová, doplnil význam pri nezrozumiteľných českých výrazoch, viackrát odpovede skladal z téz nachádzajúcich sa v pôvodine na rôznych miestach.

Hutný text *Krátičky známosti...* neaspiruje na odborný prehľad, slúži ako príručka základných informácií o slovanskom národe, príslušníkmi ktorého sú aj Slováci. Súhrn vytvára akýsi „open source“ – otvorený zdrojový kód, o ktorého definície sa bolo možné ďalej opierať. Súčasťou arzenálu, ktorý ukazuje Slovanov vo svetlých farbách a umožňuje efektívnu obranu proti napádaniu ich národnosti, sú aj fakty z minulosti. Nejde však o porovnávanie minulosti s prítomnosťou, i keď na niektorých miestach následné umiestnenie faktov zvädza k takejto interpretácii. V týchto prípadoch ide skôr o logickú, chronologickú súslednosť. Kollárove poznatky z histórie sú poučné v mnohých ohľadoch, miestami azda až príliš odborné pre mládež. Pritom historická materia zachytená v prvom vydaní predstavuje prierez jeho vedomosťami z tohto odboru ešte pred vydaním kľúčových prác Pavla Jozefa Šafárika (*Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* 1826, *Slovanské starožitnosti* 1837). V druhom vydaní je už čerpanie hlavne z *Slovanských starožitností* očividné, čím sa síce stráca Kollárov vlastný prístup, na druhej strane však samotný výber Šafárikových téz ukazuje iba tie miesta, s ktorými sa Kollár sám stotožňoval. Hoci Kollára nemôžeme považovať za nosnú postavu slovenskej historiografie, tento výber musíme hodnotiť vysoko pozitívne, pretože sa mu podarilo skumulovať skutočne kľúčové prvky novej Šafárikovej koncepcie slovanskej historiografie. Rovnako kladne treba vnímať snahu o ich šírenie.

Rozdiely poňatia tak môžeme nájsť vlastne iba pri presadzovaní formy etnonyma „Slávi či Slavjania“ (teda Kollárovej „starej agendy“), čo dokladá tvrdošijnosť Kollára pri presadzovaní svojich názorov.

*Krátička známost národu slowanského* nám v stručnej a jasnej podobe približuje takmer všetky tematické okruhy, ktorým sa Kollár venoval i v ďalších dielach vo viac či menej rozvinutej podobe. Ostáva zmieniť recepciu tohto textu, o ktorej sa nám však zachovali iba strohé zmienky.<sup>107</sup> Skutočnosťou zostáva, že ako pomocný učebný text mohla *Čítanka* pôsobiť ešte pomerne dlhý čas, kým vyhovoval jej archaický jazyk, a kým nezastarala väčšina v nej obsiahnutých informácií. Faktografia samotnej *Krátičky známosti...* je však kvôli univerzálnosti celkom dobre použiteľná aj v súčasnosti.

<sup>107</sup> Podľa Gustáva Zechentera-Laskomerského napr. veľmi oslovila Ivana Kukuljevića-Sakcinského, ktorý text preložil a vydal v chorvátčine. Pozri ref. 6.

***Krátičká známost národu Slowanského [Concise Acquaintance of the Slavic Nation] by Ján Kollár***

Wide interests and practical necessities brought Ján Kollár to pedagogic activities. He worked as an educator in bourgeois families, for a short time he was the beneficiary in an orphanage, but the most important is that he approached the school education system by foundation of a school for the Slovak Lutheran assembly in Pest. At the end of his educational career he proposed the plan of the educational reform to the Austrian emperor. Kollár published a couple of primary textbooks – *Šlabikár [Spelling-book]* (1823, 1826) and *Čítanka [Reading-book]* (1825, 1844). *Čítanka*, despite of the compilation quality, contains several Kollár's original submissions, so it is incorporated to educational texts with higher pedagogical, social and moral value by relatively integrated disposition. Except for typical students – children and youth – the publication had also another target group and secondary objective to increase knowledge base of the people. *Čítanka* represents some cross-section of the knowledge sum, the compilation of the necessary information for pupils of the Slavic origin; it aimed to support the national and moral consciousness. *Krátičká známost národu Slowanského [Concise Acquaintance of the Slavic Nation]* contains the most of the historiographic factography. This chapter occurs in both issues of *Čítanka*, however, under different number and moderately changed name. The chapter is generally focused on the image of the contemporary Slavic world and its past, contains also some Slavic manual for national reflections of the youth or adults. It is written in form of catechism. This study analyzes both versions of the text (1825 and 1844). The versions differ mainly by size, by the number of the sets of questions and answers, by inner structure – not by content. Both versions present compendium of the different aspects of the Slavic world as history, culture, number, settlement, religion, important cities, celebrities (men and women) and aristocracy. The text of *Krátičká známost národu Slowanského* served as a handbook of elementary facts about Slavic nation which include also Slovaks. The compendium constitutes an “open source code”. It describes Slavs in bright colours and allows effective defence against the attacks on their nationality. Historic facts are also part of this defensive arsenal. The historical matter described in the first edition, presents the intersection of Kollár's historiography knowledge before publication of the most important historiography works of Pavol Josef Šafárik. There is noticeable influence of the Šafárik's crucial works as *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten [History of the Slavic Languages and Literature in All Dialects]* (1826), *Slovanské starožitnosti [Slavic Antiquities]* (1837) and *Slovanský národopis [Slavic Ethnography]* (1842) in the second edition. This selection must be evaluated highly as Kollár had succeeded in cumulating the key elements of Šafárik's concept of Slavic historiography. The attempts to promote and support mentioned elements shall be perceived affirmatively as well. *Krátičká známost národu Slowanského* presents all themes, which Kollár occupied himself with also in others works, in a brief and explicit form.

**Keywords:** Ján Kollár (1793-1852), textbooks, *Čítanka [Reading-book]*, *Krátičká známost národu Slowanského [Concise Acquaintance of the Slavic Nation]*, Slavic nation, Slavic history, Slavic culture, Slavic religion, important cities, Slavic celebrities, Slavic aristocracy

**[http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia\\_nova](http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova)**

PODOLAN, Peter. *Krátičká známost národu Slowanského Jána Kollára*. In *Štúdie k jubileu Pavla Jozefa Šafárika*. Historia nova II – 2011 – 1. Bratislava : Stimul, 2011, s. 39-58. [online] Dostupné na internete: <[http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user\\_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf](http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1.pdf)>